

ня, визначення порядку денного, надання депутатам можливості виступати в палаті. Саме вони мають першочерговий вплив на роботу законодавчого органу, і тому в регламентах їм приділяється багато уваги.

Парламентарі, завдяки таким особливостям регламенту, віддають перевагу саме йому в питаннях організації своєї діяльності, і це пояснює той факт, що зміни місця та ролі парламенту у системі органів держави завжди знаходили своє відображення в цьому нормативному акті.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що парламентська процедура – явище складне та різнобічне. Її багатогранність не вичерпується тільки розглянутими вище факторами, на неї також впливають: чисельність членів парламенту, юридична техніка, визнана державою, традиційний порядок розміщення депутатів в залі засідань та інші чинники [3, с.167]. Вона дозволяє увявити весь процес організації діяльності парламенту як законодавчого органу країни, відображає боротьбу різних думок та уособлює в собі верховенство більшості. Ось чому вирішення проблеми регламентації парламентської діяльності має виключне значення для демократичних держав всього світу. Але це неможливо без розуміння сутності та характеру процедури законодавчого органу.

Список літератури:

1. Шаповал В.Н. Зарубіжний парламентаризм. К., 1993.
2. Кривенко Л. Регламентація діяльності парламенту і парламентська реформа в Україні // Юридический вестник. К., 1999. №4.
3. Крылов В.С. Парламент буржуазного государства. Политическая сущность и формы парламента и парламентаризма на современном этапе. М., 1963.
4. Роберт Генри М. Правила парламентской процедуры / Пер. с англ. Левина А. Вашингтон, 1992.
5. Бельсон Н. Современное буржуазное государство и народное представительство. М., 1960.
6. Сравнительное конституционное право. М., 1996.
7. США: Конституция и законодательные акты / Под ред. Жидкова О.А. М., 1993.
8. Французская Республика: Конституция и законодательные акты / Пер. с франц. Энтин В.Л. Сост. Маклаков В.В. М., 1989.
9. Богденэр В. О процедуре в британском парламенте // Народный депутат. М., 1991. №5.
10. Ковачев Д.А. Парламентская процедура, понятие, виды, регламентация (на опыте зарубежных государств) // Вестник МПА. М., 1994, №4.

Надійшла до редколегії 13.06.2000

Ф.А. Хайбуласва, слухач магістратури Ун-ту внутр. справ

АВТОНОМІЯ В УНІТАРНІЙ ДЕРЖАВІ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Актуальність даної теми обумовлена світовими трансформаційними процесами, що відбуваються в сфері державного устрою. Деякі держави переходять від федеративної до унітарної форми. Так, ще в 1830 р. розпалася федерація Велика Колумбія, що виникнула на уламках Іспанської імперії, у результаті постали три нові унітарні держави (Венесуела, Колумбія, Еквадор). Трохи пізніше припинила існування федерація Об'єднаних про-

винції Центральної Америки, поступившись місцем п'ятьом новим державам (Нікарагуа, Коста-Ріка, Гватемала, Гондурас, Сальвадор), що уже ніколи більш не поверталися у своїй історії до федералізму [1]. Спостерігається процес автономізації регіонів в унітарних державах (Іспанія, Італія, Шрі-Ланка). До цих держав належить Україна, де створена в 1991р. Автономна Республіка Крим, у якій за декілька років існування прийнято дві Конституції, остання – у 1998 р., що набрала чинності 12.01.1999 р.

Мета нашої статті – показати в порівняльному плані еволюцію подібних процесів у різних країнах, продемонструвати кращі зразки автономізації для використання в прогностичному моделюванні державного будівництва України. Але перш за все необхідно розкрити зміст терміна «автономія».

Поняття «автономія» походить від давньогрецького «*autonomia*» і означає «свій закон, самостійність, самоврядування». Автономія відома з глибокої давнини. До неї як до політичного гасла зверталися з V ст. до н.е. усі грецькі міста-держави. У той час поняття «автономія» включало повну державну самостійність. Головною умовою автономії вважалася територіальна недоторканність, право визначення статусу, участь у вирішенні спільних питань [2]. Протягом сторіч поняття автономії еволюціонувало.

У сучасних умовах під автономією розуміють урахування національних (етнічних), культурних, історичних, географічних та інших особливостей [3, с.168]

Залежно від тих або інших особливостей розрізняють територіальну і культурно-національну автономію.

Культурно-національна автономія не пов'язана з відокремленням території і застосовується для характеристики групи осіб однієї й тієї ж національності, що розрізнено мешкають у різних частинах країни разом з іншими етнічними групами. У цьому випадку створені етносом об'єднання або органи можуть мати представництво при центральних органах держави, із консультативними або дорадчими повноваженнями. Подібне представництво на різних рівнях мають більше 10 різноманітних етнічних груп в Угорщині, Австрії, Норвегії, Фінляндії. Наприклад, у Швеції для цих цілей створений так званий Саамський парламент, що представляє і захищає інтереси саамів, займається питаннями охорони і розвитку національної культури, мови, преси [4, с.473]. Культурно-національна автономія може існувати й у федеративних державах (наприклад, Спілка російських німців).

У національно-територіальній автономії враховуються особливості компактно проживаючих груп населення, тобто визначальною ознакою для її утворення є етнічна ознака [3, с.169]. Така автономія є формою здійснення права народу на самовизначення, вибір державних форм організації свого життя.

Національно-територіальна автономія, яка в свою чергу поділяється на політичну й адміністративну, може реалізуватися тільки при демокра-

тичному режимі, що знаходить підтвердження в історії. Прикладом є Іспанія, де на сьогодні існує 17 автономій. Численні народи Іспанії змогли цілком здійснити свої права на самовизначення лише після повалення тоталітарного режиму генерала Франко [5, с.233]. Держави СНД, що виникли після розпаду СРСР, й дотепер відчувають наслідки неправильної національної політики, здійснюваної у недалекому минулому. Тому саме національний чинник став каталізатором створення політичних і адміністративних автономій на пострадянському просторі. У Молдові утворена у результаті військових дій Придністровська Молдовська Республіка з правами політичної автономії, і 2 автономних округи в Гагаузії. В Азербайджані заснована Нахічеванська автономна «держава», у Грузії – Абхазія, в Узбекистані – Каракалпакстан [6, с.119].

Як свідчить практика створення автономій, що спостерігається після другої світової війни, в унітарних державах намітилися три шляхи формування самоврядних об'єднань: політичний (Північна Ірландія у Великобританії, Корсика у Франції); адміністративний (150 територіальних одиниць у Китаї); що поєднує політичну й адміністративну автономію (в Італії – 15 адміністративних, 5 – політичних автономій, в Іспанії 4 області наділені політичною автономією, а інші 13 – адміністративною).

У більшості унітарних держав політична автономія побудована за загальною схемою. С обраний місцевий парламент (у Північній Ірландії нижня палата обирається, а верхня призначається британським парламентом), що формує місцевий уряд і видає закони, що не суперечать загальнодержавним актам. Представником центрального уряду є призначений губернатор, який має право вето стосовно місцевих законів. Автономія здійснює свої повноваження на підставі конституції держави, власної конституції (Конституція Криму), або статуту автономії (Статут про Автономне Регіональне Об'єднання Країни Басків в Іспанії), що встановлюються або затверджуються парламентом держави [4, с.474].

Автономії можуть мати неоднаковий обсяг повноважень не тільки в різних державах, але й на території однієї держави. Данія, наприклад, у відношенні автономії Фарерських островів і Гренландії зберігає за собою лише контроль в сфері закордонних справ і оборони. У Іспанії чотири національні області (Країна Басків, Галісія, Каталонія, Андалусія) мають більш широкі права, ніж 13 історичних областей, хоча кожна з них має обрану асамблею, що видає закони, і місцевий уряд [7, с.122]. Відповідно до Конституції Іспанії і статутів автономних регіональних об'єднань у національних автономіях визнається місцеве цивільне право, діє специфічний адміністративний і судовий процес, існує власна поліція, самостійно призначаються державні службовці, котрі знають офіційну мову автономних областей.

Нерідко експерти у галузі державознавства визначають державний устрій Іспанії як «федерація де-факто» [8, с.15]. Тим часом Конституція Іспанії запроваджує заборону на федеративний устрій країни: «Ні в якому разі не можна приймати фо-

рму федерації для автономних областей» [9]. До такого ж виду унітарної держави належить Італія, що має у своєму складі 5 автономій із спеціальним статусом (політична автономія), і 15 областей із звичайним (адміністративна) [8, с.21]. У теорії державознавства існує різноманітна класифікація унітарних держав з автономними утвореннями і їхнє термінологічне позначення. Багатьма вченими державний устрій Іспанії, Італії визначений як квазіфедеративний, тобто унітарна держава, якій властиві ознаки федеративної [8, с.19]. Дійсно, сучасні унітарні держави, що набули нових рис внаслідок економічних, політичних, ідеологічних змін, можна охарактеризувати терміном «квазіфедералізм» із властивим йому значенням. Це поняття перегукується з точкою зору іспанського вченого Е.Тьерно Гальвано про те, що Іспанія має своєрідну модель територіального устрою – це «держава автономій» [7]. Майже не відрізняється від даної термінології кваліфікація італійського державного устрою. Ф. Лоренціоні і Ф. Мерлоні відзначають, що Італія побудована на принципі політичної автономії, що втілює своєрідний компроміс між федеративними й унітаристськими традиціями. П. Феррарі вважає, що італійському регіоналізму властиві свої специфічні риси, що характеризують його як «поміркований федералізм» [10, с.125].

Провівши державознавчий аналіз сучасних унітарних держав, російський учений Чиркін В.Е. виділяє нову форму державного устрою – «регіоналістську» [3, с.191]. Вся територія такої держави розділена на політичні автономні утворення (20 – в Італії, 17 – в Іспанії, 9 – у ЦАР).

Практично у всіх державах світу складові частини (суб'єкти федерації у федеративних, адміністративно-територіальні одиниці в унітарних) не мають права сепесії. Проте в історії державознавства існує унікальна унітарна держава, що закріплює право виходу автономного утворення зі складу. Такою державою є Узбекистан. Відповідно до Конституції даної країни ст.72-75 Каракалпакстанська Автономна Республіка має суверенітет і право виходу зі складу Узбекистану [11, с.211].

Після проголошення незалежності України сформувалося декілька напрямків щодо її державного будівництва взагалі і реформування адміністративно-територіального устрою зокрема. Висловлювалися точки зору про недоцільність створення автономії Криму і важливості в умовах проголошеної незалежності зміцнити державність шляхом жорсткої централізації. Одні пропонували розділити Україну на землі, з огляду на етнічні й історичні чинники, інші – сегментувати територію на краї, треті – укрупнити існуючі райони, але в рамках єдиної держави [12, с.49-54]. Були і протилежні судження, спрямовані на федералізацію держави, заснованої на принципові децентралізації. Вперше ця ідея була проголошена В.Чорноволом, згодом її підтримали багато вчених.

На думку автора, найкращим виходом для України, з огляду на специфіку історичного розвитку її окремих територій, є створення регіоналістської держави. Приклади Франції, Італії, Іспанії наочно демонструють життєздатність і ефективність нової моделі. Цілком ймовірно, що саме ця

модель стане перспективним варіантом розв'язання конфліктних ситуацій у Молдові, Грузії і ряді інших країн, у тому числі й Україні.

З проведеного аналізу можна зробити такі висновки.

У світі в сфері територіального устрою спостерігаються трансформаційні процеси, результатами яких є створення автономних утворень у деяких унітарних державах.

У вітчизняній і західній літературі існує багатоваріантність підходів до класифікації подібних держав з автономіями: їх визначають як регіоналістські, квазіфедеративні, держави з поміркованим федералізмом, «держави автономій». Проте загальною переважною тенденцією є утвердження сильної, стабільної загальнодержавної влади при наділенні регіонів широкою політичною й адміністративною автономією. Реформістські настрої в сфері державного устрою України, що пошавилися в зв'язку з проведенням референдуму 16 квітня 2000 р., орієнтовані на цю тенденцію.

Список літератури:

1. Чиркин В.Е. Формы государства в буржуазных странах Латинской Америки. М., 1982.
2. Юридическая энциклопедия. М., 1996.
3. Чиркин В.Е. Государствоведение. М., 1999.
4. Чиркин В.Е. Сравнительное конституционное право. М., 1996.
5. John Hooper. The Spaniards. London. 1987.
6. Чиркин В.Е. Основы конституционного права. М., 1996.
7. Данилевич И.В. Автономизация Испании // Полис. 1995. №5.
8. Подколзин А.В. О политико-правовом пространстве федерализма // Вестник МГУ. 1997. №2.
9. Испания. Конституция и законодательные акты. М., 1982.
10. Транин А.А. Административно-территориальное устройство капиталистических стран. М., 1984.
11. Конституция Республики Узбекистан // Конституции стран-членов СНГ. 1997.
12. Ткачук П. Территориальное устройство Украины // Право Украины. 1998. №9.

Надійшла до редколегії 15.05.2000